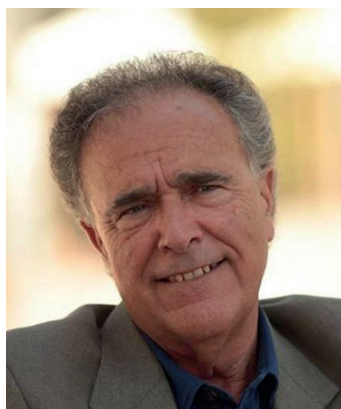

Pompeu Fabra: alguns aspectes de la teoria de la llengua

Joan Martí i Castell

Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Institut d'Estudis Catalans
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Llengua i identitat. D'antuvi, faig la constatació d'una idea que encara avui no és del tot assumida i que per a Pompeu Fabra era clara: una llengua no és solament un mitjà de comunicació, sinó que està íntimament lligada al pensament i a les emocions del col·lectiu humà de què és pròpia;

és una manera de percebre i de tractar la realitat. Al marge que disposem d'altres instruments per a relacionar-nos, si mor el català, mor també una part de la civilització. Per això, per exemple, no és indiferent que un ciutadà de Catalunya s'hi adreci a un altre en castellà, més enllà que hi puguin connectar i entendre-s'hi. Com tampoc no ho és que la llengua d'un país no solament no sigui salvaguardada en l'evolució normal del sistema fonètic-fonològic, morfosintàctic i lèxic que constitueix, sinó que, endemés, socialment es minoritzi per tal d'accentuar el poder d'una altra que proporcionalment es majoritza perquè tots els ciutadans l'han de conèixer. Ni que no sigui reconeguda com a identificadora d'una nació i diferenciadora de totes les altres, la qual cosa afecta decisivament el seu estatus i alhora la condició dels usuaris. I així endavant. En aquest sentit, Fabra era conscient del fenomen complex de la impossibilitat d'evitar el conflicte entre dues o més llengües en contacte, de la relació entre llengua i poder, entre la dominació política i la lingüística.

Llengua nacional. Quan entre nosaltres la sociolingüística no se sabia què era i la lingüística estava ancorada en concepcions esquemàtiques i incompletes, Fabra obrí horitzons del tot nous amb una solidesa teòrica sorprenent. Fou el nostre primer lingüista *stricto sensu*. En la base de la seva concepció, trobem justament la interdependència entre llengua i societat, que, transversalment, domina la resta de trets que caracteritzen un idioma; aquest fonament de valor universal és el que

el dugué a concretar sense ambigüitats la seva tasca: codificar, reconstruir el català no solament en tant que sistema, sinó amb la intenció essencial que recuperés la condició de llengua nacional que li havia estat arrabassada. Com a mitjà de relació, encara que molt malament, ja funcionava: hom s'hi entenien en els contactes humans; però aquest fet no li podia garantir per si mateix que fos el que Fabra volia: el senyal inequívoc que en el català hi ha l'essència de la nació, tan indiscutiblement com que la nació es defineix primordialment mitjançant una sola llengua sense cap limitació. Féu indestriables l'una i l'altra, com dos aspectes d'una única realitat. Així es reconeixia la funció de la llengua com a element principal d'aglutinació nacional, d'unió, i, doncs, també de distinció respecte a totes les altres llengües i nacions, de separació.

Llengua moderna. Amb l'esmentat ideal director, no podia pretendre ressuscitar el català antic, sinó forjar una llengua actual, moderna; no gensmenys, la situació de què gaudí a l'època medieval li fou guia constant de la categoria que havia de recobrar: la que s'hauria conformat sense l'acció pertorbadora de l'espanyol; la que hauria resultat d'una història en la llibertat d'ús, sense les obstruccions en la manera d'emprar-la i en el prestigi social a què la sotmeté —i la sotmet— el castellà; de la consideració conjunta de l'evolució en l'ús antic i del modern no contaminat, n'havia de brollar la utilització acceptable indispensable; el català medieval oferia els recursos polítics que havien d'omplir i substituir els buits o les interferències amb què s'havia degradat la llengua; calia aprofitar-los.

Unitat. De l'aplicació dels principis esmentats en resulta l'objectiu irrenunciable de la unitat en tots els registres, però especialment ineludible en el literari i formal, depurat, culte. El català havia d'esdevenir l'idioma compacte fonamental en tots els àmbits, superant l'estrictament familiar o restringit. Si alguna característica és especialment destacable en el concepte de llengua nacional és precisament la utilització unitària acceptada

pàg. 26 ➔

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

Colla d'amics, familiars? Amb la pilota a la mà, Pompeu Fabra.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans i Arxiu Pompeu Fabra de Jordi Mir de l'Institut d'Estudis Catalans

Pompeu Fabra d'excursió amb un grup (lloc no identificat)

Puig (Perpignan) / Museu de Badalona. Al. Col. Jordi Lleal

Pompeu Fabra passejant els nés

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

Pompeu Fabra i Batista Roca al campament organitzat per l'entitat Palestra, prop de les ermites de Sant Jeroni de la Murtra. Any 1933.

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

Pompeu Fabra i Batista Roca al campament organitzat per l'entitat Palestra, prop de les ermites de Sant Jeroni de la Murtra. Any 1933.

Volem agrair a Dolors Nieto, del Museu de Badalona; Eulàlia Miret, de l'Institut d'Estudis Catalans, i Mireia Bo, de l'Arxiu Nacional de Catalunya, la tasca de selecció i els tràmits de cessió de les imatges de Pompeu Fabra que hem reproduït en aquest número especial dedicat al Mestre. Així mateix, també a Anton Ferret, de la Direcció General de Política Lingüística, per l'ajut que ens ha ofert des del primer dia.

I encara que finalment no en publiquem cap imatge, expressem també la nostra gratitud al Centre Excursionista de Catalunya i a Berenguer Vidal. Moltes gràcies a tots!

Pompeu Fabra en imatges

J. Domínguez / Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

Pompeu Fabra al Palau de la Generalitat amb el president Macià, el conseller Ventura Gasol i altres personatges.

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

A Sant Pere de Ribes. Març de 1935

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

Àpat al restaurant Ramonet de Badalona. S'hi reconeixen, també, els metges germans Trias i Pujol i en Clarós.

Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs

A l'Ajuntament de Badalona, homenatge a Pompeu Fabra: nomenament de fill adoptiu de Badalona i entrega de la medalla d'or de la ciutat. Gener de 1934 (acord de Ple de novembre de 1933).

Josep Cortinas / Museu de Badalona. Al. Col. Mateu Rotger

Pompeu Fabra amb un home no identificat

amb disciplina per tothom. La fragmentació o heterogeneïtzació en la pràctica lingüística són distintives dels estadis en què els parlars encara no han esdevingut llengua; l'homogeneïtat és allò que més determina l'assoliment de la condició social d'un idioma. Fabra era conscient que una de les tàctiques del poder centralista anticatalà era la descomposició idiomàtica, la dispersió que afavoria en el català una fesomia de dialecte; que, rere la defensa dels localismes de molts catalanoparlants, sovint s'hi amagava l'hostilitat contra la unitat, amb la voluntat de secessió lingüística.

Principi composicional. La compacitat de la llengua estàndard havia d'ésser el resultat d'una labor de selecció que havia de concloure en un català literari sòlid i rigorós, que, partint de la llengua popular, no havia d'ésser mai la còpia de l'oralitat col·loquial i multiforme, sinó que hi havia d'estar pel damunt, en un recorregut progressiu de la concreció a l'abstracció. L'establiment de la preceptiva és inevitablement una feina que obliga a triar i, doncs, a saber renunciar, perquè tot no hi cap i, consegüentment, moltes solucions genuïnes en quedaran al marge (mai no de l'ús popular). I en el treball de destriament no és possible partir de percentatges igualitaris de la variació completa; en totes les llengües hi ha formes principals i secundàries per condicions diverses històriques, socials, culturals. No es podien donar per bones, pràctiques que no ho són, ni atorgar igual jerarquia a formes sinònimes que no la tenen, perquè una és preferible a una altra. Calia, tanmateix, trobar l'adhesió indiscutible dels col·lectius i, per tant, establir una normativització en què tots els parlants dels Països Catalans se sentissin identificats. Per això Fabra no la fixà amb un mètode exclusivament tècnic, sinó que tingué en compte el joc dialèctic de les distintes sensibilitats i ideologies lingüístiques. Fou també ensems acuradament generós, obert i receptiu.

Un català fàcil?! No s'obsessionà per allò que avui ha esdevingut una estranya modernitat: reclamar de fer fàcil la llengua, violentant-la, desfigurant-la; procurà la simplificació, però mai a costa de no corregir la realitat embastardida a què havia arribat, mai aproximant-lo al castellà. Això no obstant, i en benefici dels parlants que havien d'aprendre la gramàtica, en l'elaboració de la preceptiva Fabra no es deixà endur per la tendència a fer una descripció excessiva, de què, altrament, era ben capaç per l'excel·lent preparació que tenia. Fabra fou, com ha dit Joan Coromines, eficaçment i expressament lacònic, metòdic i precís; científic, lògic i clar; amb poca peroració, singularitat primordial per a qualsevol

feina normativa. L'excés de descripció i de teoria contribueix a donar una aparença de dificultat als lectors no especialistes —de vegades, també als especialistes— i alhora els deixa sovint en el dubte de què és bo i què no ho és en la tria entre dues o més solucions.

Descastellanització. Fabra sabia que una bona part de l'obra que emprengué havia de dedicar-la a descastellanitzar la llengua catalana, perquè havent estat l'espanyol durant segles l'idioma dominant era —i és, encara avui— l'únic que podia subjugar, absorbir i fer desaparèixer el català. No li valien excuses superficials, per notòries que fossin: ni el costum, ni l'arrelament, ni l'amplitud d'ús no foren mai per a ell una justificació per a acceptar un castellanisme; molt menys encara

Fabra sabia que una bona part de l'obra que emprengué havia de dedicar-la a descastellanitzar la llengua catalana.

per a readmetre els que ja havien estat foragitats! Estava acostumat a llegir textos escrits en un pseudocatalà calcat de l'espanyol. No era purista; sí que era realista i coneixedor del context i la història sociolingüística en què havia viscut i vivia la llengua dels Països Catalans.

güística en què havia viscut i vivia la llengua dels Països Catalans.

Bilingüïtzació. En relació amb l'atenció particular a l'amenaça constant del castellà, Fabra s'avançà també en la consideració que Catalunya té una sola llengua pròpia; que no és bilingüe; que el castellà hi és sobrevingut. Responia així a una qüestió que avui ha rebrotat amb potència. Dins la barreja i convivència de llengües producte de les immigracions, des de la política centralista —i també des d'algunes forces endògenes— ha persistit l'extensió de la ideologia de la bilingüïtzació, amb la consciència que en el conflicte lingüístic la llengua amb més poder se sobreposa a la que no en té tant.

El català, una llengua necessària. El català havia d'esdevenir sociolingüísticament necessari en tots els sectors. Encara que Fabra no explicità clarament aquest postulat, hom el pot deduir de la lectura del seu pensament lingüístic. Per a assolir el caràcter de llengua nacional, el català ha d'ésser no simplement possible d'emprar en la seva comunitat, sinó del tot necessari, imprescindible, en qualsevol afer de la vida quotidiana. Mentre a Catalunya es pugui viure —com de fet es pot— ometent sempre que hom vulgui el recurs a la seva llengua pròpia, aquesta no podrà deixar d'ésser-hi circumstancial i, doncs, residual.

Com n'és, de convenient, que encara en els nostres dies rellegim Pompeu Fabra!; no solament en el que diu en la seva fixació gramatical i lèxica, sinó també en la sòlida ideologia sociolingüística que hi batega. ■